

АНОТАЦІЯ

Колодій І. В. Організаційно-економічні засади антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент» (07 – «Управління та адміністрування»). – Львівський національний університет природокористування Міністерства освіти і науки України, Львів, 2022.

Дисертацію присвячено вирішенню наукового завдання щодо обґрунтування теоретико-методичних підходів і розробки практичних рекомендацій формування механізму антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах, ґрунтуючись на результатах діагностики їхнього фінансового стану та загроз банкрутства.

Результатом аналізу наукової літератури є систематизація наукових підходів щодо трактування термінів «криза» та «антикризове управління». У межах розгляду генезису сформульовано авторське тлумачення терміна «антикризове управління», в основу якого покладено систему заходів, при якій суб'єкт антикризового управління (держава або сільськогосподарське підприємство) на основі ризик-орієнтованого підходу за допомогою форм, важелів, методів та інструментів здійснює виявлення, попередження, нейтралізацію й мінімізацію кризових явищ задля забезпечення тривалої фінансової стійкості та підвищення конкурентоспроможності.

Етимологічно-семантична складова теоретико-методичної бази антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах означена уточненням категорійного апарату, зокрема понять «кризовий стан підприємства» та «механізм антикризового управління сільськогосподарських підприємств». Кризовий стан підприємства запропоновано розглядати не лише

як брак ресурсів, а у контексті безповоротності коштів за результатами відтворувального циклу, що позитивно вплине на розробку та реалізацію заходів програми антикризового управління. Вектор авторського бачення механізму антикризового управління сфокусований на попередження ризиків, нейтралізацію й мінімізацію кризових явищ задля забезпечення тривалої фінансової стійкості та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Встановлено, що підґрунтям криз економічного характеру є внутрішні диспропорції, які актуалізуються й підсилюються дією зовнішніх чинників. Кризовий стан – це небажаний та незапланований процес, який може істотно перешкодити функціонуванню сільськогосподарських підприємств. Банкрутство являє собою таку форму кризового стану сільськогосподарських підприємств, коли вони неспроможні фінансово забезпечити перебіг операційної діяльності. Удосконалена модель антикризового управління представлена взаємозв'язком елементів антикризового управління та системи стратегічного планування сільськогосподарських підприємств задля протидії кризовим явищам через сукупність превентивних, стабілізаційних та посткризових управлінських рішень і заходів антикризового управління.

Систематизовано методичні підходи застосування інструментарію в антикризовому управлінні сільськогосподарських підприємств, особливість яких полягає у встановленні послідовності діагностики кризового стану, аналізуванні причин виникнення кризи та очікуваних втрат від наслідків кризи, оцінці ресурсного потенціалу для можливого запобігання кризі та формуванні обґрунтованої антикризової стратегії сільськогосподарського підприємства. Встановлено, що масштаби кризи значною мірою залежать від рівня законодавчого забезпечення функціонування взаємопов'язаних із сільськогосподарським виробництвом секторів економіки. В Україні сьогодні відсутня повноцінна законодавча база, яка би передбачала комплексну програму запобігання зовнішньому негативному впливу діяльності сільськогосподарських підприємств.

Досліджено тенденції діяльності сільськогосподарських підприємств та окреслено ключові індикатори настання ознак кризи у сільськогосподарських підприємствах, які означені сезонністю виробництва, трансформацією структури землекористування на користь великих сільськогосподарських підприємств та структури посівів на користь технічних і експортоорієнтованих сільськогосподарських культур, зміною обсягу й асортименту продукції, порушеннями технологічного циклу, диспаритетом цін та умовами кредитування. За окремими напрямками діяльності (тваринництво) спостерігаємо зниження обсягів виробництва, що вказує на жорстку галузеву залежність масштабів кризових наслідків у сільськогосподарських підприємствах.

З'ясовано, що нестабільність зовнішнього середовища потребує здійснення постійного та всебічного моніторингу. Сутність такого моніторингу полягає в оцінці фінансового стану підприємств за допомогою вітчизняних і закордонних моделей визначення ймовірності банкрутства – визначення ризику до появи кризи чи загрози банкрутства. Відтак дослідження проявів кризи у діяльності сільськогосподарських підприємств повинно відбуватися з позиції стратегічного антикризового управління. Тобто докризовий етап функціонування сільськогосподарського підприємства вимагає розробки дієвого механізму антикризового управління з конкретизацією форм, важелів, методів та інструментів антикризового управління на мікро- й макрорівнях.

Масштаби кризових процесів та загрози банкрутства визначено за результатами діагностики фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Використання під час кластеризації методу відстаней для рейтингування стандартизованих інтегральних показників дискримінантних моделей ймовірності банкрутства дало змогу згрупувати досліджувані сільськогосподарські підприємства за однорідними причинами виникнення кризи, диференціювати їх у розрізі стадій криз для виокремлення точних проблемних місць, ідентифікації конкретних об'єктів антикризового управління

та формування системи антикризових заходів для кожного кластера з метою ліквідації негативних наслідків.

Виявлено, що досліджуваним сільськогосподарським підприємствам притаманні різні стадії кризи: легка, середня, затяжна. Основними симптомами криз сільськогосподарських підприємств є: зниження ефективності використання капіталу; скорочення обсягу прибутку; перманентне зниження рентабельності; зниження рівня платоспроможності. Тому основним завданням антикризового управління з функціональної позиції слід вважати вчасне й ефективне використання засобів фінансового механізму, спеціальних функцій управління та інструментів для запобігання кризі й банкрутству, а також забезпечення фінансового оздоровлення підприємства.

Доведено, що антикризове управління – це специфічна форма управління, пріоритетним завданням якої є попередити чи подолати негативні процеси, які загрожують життєдіяльності сільськогосподарського підприємства. Запропонована концепція антикризового управління передбачає класифікацію антикризового управління в сільськогосподарських підприємствах на такі види: превентивне (випереджувальне), стабілізаційне (управління в умовах кризи), посткризове (управління процесами виходу з кризи) і конкурентозабезпечувальне. Удосконалена архітектура антикризового управлінського інструментарію через впровадження додаткових функцій (розробка стратегії антикризового управління і формування конкурентних переваг) та видів антикризового управління (конкурентозабезпечувальне антикризове управління) у сільськогосподарських підприємствах спроможна взаємоув'язати сукупність заходів антикризового управління, причини виникнення кризових ситуацій та очікувані результати як наслідки фінансових дій щодо ліквідації заборгованості сільськогосподарських підприємств та діяльності менеджерів в умовах банкрутства.

Обґрунтовано, що механізм антикризового управління вбудований у загальногосподарську систему управління і є його компонентом. Системний контекст механізму антикризового управління у сільськогосподарських

підприємствах передбачає завдання та напрями, які реалізуються через конкретні функції, методи, інструменти за відповідного нормативно-правового, організаційного, ресурсного та фінансово-економічного забезпечення. На засадах процесного та системного підходів механізм антикризового управління спроможний уможливити синергетичний вплив інструментарію антикризового управління для забезпечення досягнення позитивного ефекту та мінімізації впливу наявних кризових явищ і загроз у сільськогосподарських підприємствах. При цьому соціальна функція механізму антикризового управління полягає у збереженні довкілля та здатності сільськогосподарського підприємства використовувати робочу силу сільської території, на якій воно розташоване.

З'ясовано, що необхідність антикризового управління в підвищенні конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств зумовлена високою динамічністю сучасного ділового середовища. Розроблена схема механізму посилення і створення конкурентних переваг у системі антикризового управління сільськогосподарських підприємств передбачає вирішення завдань відновлення платоспроможності сільськогосподарських підприємств, зокрема за рахунок інновацій та ефективних управлінських рішень щодо підвищення їх конкурентоспроможності. Обґрунтовані інструменти генерування та оцінки конкурентних переваг і конкурентного статусу сільськогосподарських підприємств та їхніх суперників уможливають формування механізму антикризового управління.

Ключові слова: управління, криза, сільськогосподарські підприємства, антикризове управління, ризики, механізм, управлінські заходи, управлінські рішення.

**Список публікацій здобувача, у яких опубліковані основні наукові
результати дисертації:**

1. Yanyshyn Ya., Kolodiy A., Kolodii I. Financial risks of agro-industrial complex enterprises in the conditions of a pandemic and implementation of anti-crisis measures for their leveling. *Scientific Papers. Series: Management, Economic, Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2020. Vol. 20, issue 4. P. 589-594. (0,41 авт. арк., дисертанту належить 0,2 авт. арк.; автором запропоновано окремі складові антикризових програм у напрямі покращення бізнес-середовища сільськогосподарських підприємств та виведення їх із кризових ситуацій) (**Web of Science**).

2. Kolodii I. V., Kovaliv V. M., Kolodiy A. V. Diagnosis of financial state and bankruptcy threats of agricultural enterprises of Lviv region in anti-crisis management system. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*. 2022. Vol. 22, issue 1. P. 321-329. (0,57 авт. арк. дисертанту належить 0,3 авт. арк.; автором здійснено кластеризацію сільськогосподарських підприємств на основі рейтингової комплексної оцінки сільськогосподарських підприємств за інтегральними показниками дискримінантних моделей ймовірності банкрутства; запропоновано заходи антикризового управління для оздоровлення фінансового стану сільськогосподарських підприємств) (**Web of Science**)..

3. Янишин Я. С., Батюк Г. В., Колодій І. В. Особливості антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах. *Вісник Львівського національного аграрного університету: економіка АПК*. 2019. № 26. С. 36-39. (0,40 авт. арк., дисертанту належить 0,13 авт. арк. автором уточнено поняття «антикризове управління» із врахуванням думок вітчизняних та закордонних науковців).

4. Колодій А., Агрес О., Колодій І. Перспективи запровадження систем відстежуваності продукції на основі технології блокчейн як форми модернізації системи управління в аграрному секторі економіки. *Аграрна економіка*. 2021. Т. 14, № 1-2. С. 59-66. (0,6 авт. арк., дисертанту належить 0,2 авт. арк.;

авторкою теоретично обґрунтовано розширення конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств на ринку при застосуванні технології блокчейн як форми модернізації системи управління в аграрному секторі економіки).

5. Колодій І. В. Особливості діагностики фінансового стану та визначення факторів ризику як елементів антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 65. С. 72-76. (0,48 авт. арк.).

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Янишин Я. С., Солтис І. В. Особливості антикризового управління у сільському господарстві: закордонний досвід. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали I Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 19-21 берез. 2019 р.). Львів, 2019. С. 175-178. (0,16 авт. арк., дисертанту належить 0,08 авт. арк.; автором опрацьовано зарубіжний досвід антикризових заходів стосовно його імплементації у практику вітчизняних сільськогосподарських підприємств).

7. Солтис І. В., Янишин Я. С. Проблеми антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах України. *Бізнес і туризм: інновації та практичний досвід*: зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 8 квіт. 2019 р.). Луцьк, 2019. С. 36-38. (0,16 авт. арк., дисертанту належить 0,08 авт. арк.; автором розкрито сутність економічних криз та причини банкрутства, виокремлено основні шляхи вдосконалення антикризового управління у сільськогосподарських підприємствах).

8. Kotliński W., Kolodii I. V. Cechy zarządzania kryzysowego za granicą: istota i specyfika. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 18-20 берез. 2020 р.). Львів, 2020. С. 140-142. (0,09 авт. арк., дисертанту належить 0,05 авт. арк.; автором окреслено умови антикризового управління для підвищення конкурентоспроможності підприємств).

9. Колодій І. В. Особливості антикризового управління: сутність та специфіка. *Бізнес і туризм: інновації та практичний досвід*: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. студ. конф. (м. Луцьк, 10 квіт. 2020 р.) Луцьк, 2020. С. 35-39. (0,11 авт. арк.)

10. Kolodiy A. V., Kolodii I. V. The importance of anti-crisis financial management in modern business conditions. *Problems of implementation of science into practice: abstracts of XIII International scientific and practical conference* (Oslo, 20-21 April 2020). Oslo, 2020. P. 63-64. (0,13 авт. арк., дисертанту належить 0,07 авт. арк.; автором запропоновано методичку ранньої діагностики кризового стану підприємств).

11. Колодій І. В., Янишин Я. С. Ризики для сільськогосподарських підприємств в умовах пандемії та застосування антикризового управління для їх пом'якшення. *Дослідження, розробка і використання моделей економічної поведінки суб'єктів господарювання*: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених. (м. Дніпро, 4 груд. 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 160-161. (0,09 авт. арк., дисертанту належить 0,05 авт. арк.; автором запропоновано низку антикризових заходів для сільськогосподарських підприємств в умовах пандемії).

12. Колодій І. Характеристика методик прогнозування банкрутства як інструментів антикризового управління. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 17-19 берез. 2021 р.). Львів, 2021. С. 213-215. (0,1 авт. арк.).

13. Колодій І. В. Сутність антикризового управління у контексті історичного і концептуального підходів. *Антикризовий менеджмент: управлінські, правові та економічні аспекти забезпечення безпеки життєдіяльності населення і територій*: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. молодих вчених, курсантів та студентів (м. Львів, 22 квіт. 2021 р.). Львів, 2021. С. 171-174. (0,19 авт. арк.).

14. Колодій А. В., Колодій І. В. Необхідність запровадження систем відстежуваності продукції на основі технології блокчейн. *Вчені Львівського національного аграрного університету виробництва*: каталог інноваційних розробок. Львів, 2021. Вип. 21. С. 70. (0,05 авт. арк., дисертанту належить 0,03 авт. арк.; автором запропоновано порядок ідентифікації товарів кінцевими споживачами за допомогою технології блокчейн).

15. Kolodii I. V. Methods of bankruptcy forecasting as tools of anti-crisis management. *Тенденції та перспективи розвитку менеджменту в умовах глобальних викликів*: матеріали 1-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Херсон, 28 трав. 2021 р.). Херсон, 2021. С. 110-111. (0,09 авт. арк.).

16. Колодій І. В. Характерні особливості моделей антикризового управління для сільськогосподарських підприємств. *Теорія і практика розвитку агропромислового комплексу та сільських територій*: матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. форуму. (м. Львів, 5-7 жовт. 2021 р.). Львів, 2021. С. 66-69. (0,15 авт. арк.).

17. Колодій І. В. Застосування кластерного аналізу у процесі антикризового управління на прикладі сільськогосподарських підприємств Львівської області. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти*: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 22-23 берез. 2022 р.) Львів, 2022. С. 95-97. (0,11 авт. арк.).

18. Колодій І. В. Антикризове управління у сільськогосподарських підприємствах в контексті національної безпеки. *Публічне управління та адміністрування в умовах загрози національній безпеці України*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Львів, 19 квіт. 2022 р.). Львів, 2022. С. 116-120. (0,16 авт. арк.).